

Akademia WSB

WSB University

mgr inż. Robert Tyma

NAUCZYCIELE EDUKACJI ZAWODOWEJ W SZKOŁACH PONADPODSTAWOWYCH W KONTEKŚCIE ZMIANY KSZTAŁCENIA ZAWODOWEGO

**Autoreferat pracy doktorskiej napisanej pod kierunkiem:
dr hab. Marka Walancika, prof. AWSB**

Dąbrowa Górnicza 2025

Struktura autoreferatu:

1. Geneza zainteresowań badawczych	3
2. Podmiot, przedmiot badań podjętych w pracy, problem główny, problemy szczegółowe	6
3. Krótka charakterystyka oraz uzasadnienie wybranej orientacji metodologicznej	8
4. Syntetyczna prezentacja wyników badań własnych	9
5. Wnioski i podsumowanie badań, w szczególnych przypadkach ich aplikacyjny charakter.....	11

1. Geneza zainteresowań badawczych

Problematyka zmian w systemie edukacji wywoływanych przez zjawiska społeczne i technologiczne jest obecna w dyskursie naukowym. Jednak nieczęsto głównym obszarem badań jest edukacja zawodowa, a ta przecież jak pisze Stefan Kwiatkowski: „jest bardzo złożonym podsystemem systemu edukacji”¹. Wydaje się, że jeszcze rzadziej uwagę poświęca się nauczycielom przedmiotów zawodowych, traktując edukację zawodową w sposób utylitarny, stawiając przed nią jedno wymaganie – kształcenie pracowników na rynek pracy, co wydaje się mimo wszystko podejściem zbyt jednowymiarowym i powierzchownym, szczególnie w sytuacji rozwoju sztucznej inteligencji oraz czwartej (a także piątej) rewolucji przemysłowej.

Definicja i co za tym idzie rozumienie edukacji zawodowej są współcześnie bardzo niejednolite. W klasycznym ujęciu edukacją zawodową nazwiemy: „ogół celowo organizowanych czynności i procesów umożliwiających przygotowanie do zawodu”². Edukacja zawodowa często wychodzi jednak poza ramy edukacji w klasycznym ujęciu i jak pisze Kwiatkowski, szkoły zawodowe to: „(...) potencjalne centra edukacji ustawicznej – ośrodki realizujące ideę uczenia się przez całe życie”³. Obecnie kształcenie zawodowe często uzupełnia się w pewien sposób z kształceniem ustawicznym czy chociażby modelami uczenia się przez całe życie (ang. lifelong learning - LLL), na które zwraca uwagę chociażby Zofia Szarota, podkreślając, iż: „zmienność współczesności, niepewność przyszłości, mobilność pracownicza i zmiana kwalifikacji – zmusza nas do ustawicznego uczenia się”⁴. W dysertacji pod pojęciem kształcenia zawodowego rozumiano konkretnie edukację ponadpodstawową w technikach (w obrębie budynku szkoły), obejmującą zarówno lekcje teoretyczne, jak i pracownie (laboratoria), które przygotowują uczniów najpierw do egzaminu zawodowego, a następnie do wejścia na rynek pracy w danym zawodzie. Celowo wyodrębniono w dysertacji technika. W szkołach zawodowych (obecnie występujących jako szkoły branżowe pierwszego oraz drugiego stopnia) zajęcia często odbywają się w zakładach pracy i są prowadzone na miejscu przez osoby w nich pracujące. Tego typu

¹ S.M. Kwiatkowski, *Elementy strategii rozwoju szkolnictwa zawodowego*, [w:] *Jednostka, edukacja, organizacja wobec przemian rynku pracy*, (red.) S.M. Kwiatkowski, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej, Warszawa 2020, s. 188.

² T.W. Nowacki [i in.], *Słownik pedagogiki pracy*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1986, s. 138.

³ S.M. Kwiatkowski, *Edukacja zawodowa: teraźniejszość i przyszłość na tle przeszłości*, „Debata Edukacyjna” 2009, nr 2, s. 24.

⁴ Z. Szarota, *Zadania i funkcje społeczne edukacji dorosłych w perspektywie uczenia się w dorosłości*, „Pedagogika Społeczna” 2019, t. 2, nr 72, s. 124.

zajęcia i osoby je prowadzące nie były brane pod uwagę w pracy, gdyż jest to materiał na zupełnie inne badania.

Zauważono braki w badaniach i pracach naukowych dotyczących roli jaką obecnie pełnią nauczyciele przedmiotów zawodowych w edukacji zawodowej i w konsekwencji postanowiono poddać eksploracji i opisać rolę jaką obecnie pełnią nauczyciele przedmiotów zawodowych w edukacji zawodowej.

Już w tytule rozprawy użyto pojemnego semantycznie pojęcia „rola”. Miało to na celu umożliwienie równoczesnej eksploracji wielu aspektów pracy nauczycieli zawodu (między innymi chęć samorozwoju, wykorzystanie nowoczesnych technik i narzędzi dydaktycznych, świadomość wyzwań edukacyjnych, reakcje na zmiany w systemie edukacji). W najbardziej obszernym ujęciu, rolę nauczycieli zawodu zbadano w kontekście społeczno-kulturowym. Za Piotrem Sztompką przez rolę nauczycieli przedmiotów zawodowych można także rozumieć zbiór oczekiwań, wkładu własnego, związanego z posiadaniem statusu społecznego nauczyciela przedmiotów zawodowych, ale też pełnionej funkcji⁵. Innym ujęciem roli, które pojawiło się w dysertacji jest ujęcie, które zaproponował Anthony Giddens, pisząc o rolach społecznych jako o: „społecznie określonych oczekiwaniach, które ma do spełnienia osoba zajmująca daną pozycję społeczną”⁶.

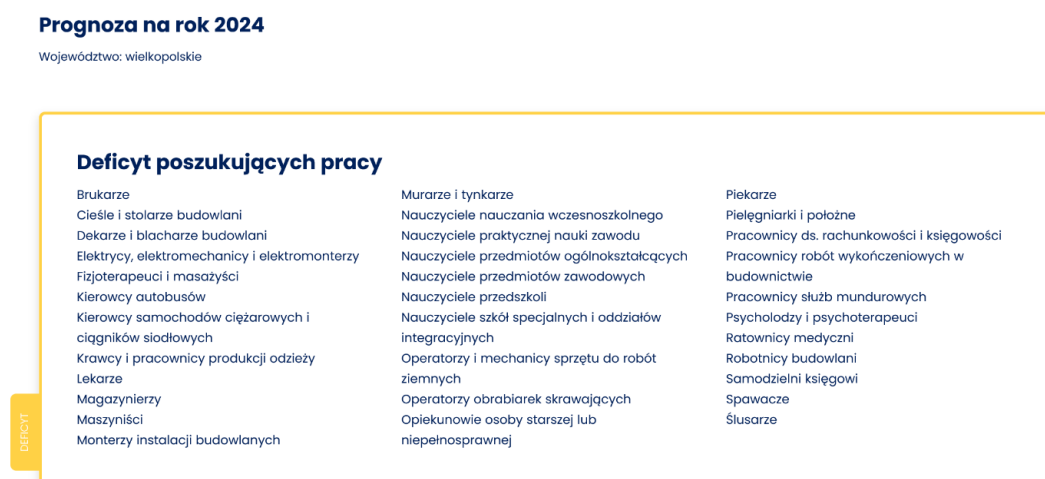
Motywacją do podjęcia wysiłku badawczego była wola zbadania/poznania, jaką rolę pełnią aktualnie nauczyciele przedmiotów zawodowych? Jak odnajdują się w trudnej rzeczywistości edukacji zawodowej? Czy mają świadomość nowych kompetencji, które powinni wykształcić wśród swoich uczniów?

Podjęta w pracy tematyka jest ponadto istotna z punktu widzenia rynku pracy, gospodarki. Nieustannie pojawiają się nowe zawody, a co za tym idzie konieczność zapewnienia wykwalifikowanych kadr dla rynku pracy. Większość zawodów deficytowych jest związana z edukacją zawodową. Widać to rokrocznie w raportach, na przykład w barometrze zawodów. Na rysunku 1 zaprezentowano raport na rok 2024 dla województwa Wielkopolskiego.

⁵ P. Sztompka, *Socjologia: analiza społeczeństwa*, PWN, Kraków 2002, s. 93, 287.

⁶ A. Giddens, *Socjologia*, PWN, Warszawa 2022, s. 51.

Rysunek 1. Prognoza zawodów deficytowych na rok 2024 dla województwa Wielkopolskiego

Źródło: Barometr zawodów⁷

Nie bez znaczenia w kontekście wyboru tematyki pracy były osobiste doświadczenia autora. Autor pracy zajmuje się edukacją zawodową zarówno na poziomie szkolnictwa średniego (prowadzenie zajęć w technikum) jak i szkolnictwa wyższego (prowadzenie zajęć na uczelni technicznej). Wszystko to wydaje się tworzyć ciekawą perspektywę badawczą, gdyż na co dzień w pracy zawodowej zauważa on aktualne problemy, zagrożenia dla edukacji zawodowej, ale także szanse i możliwości wynikające z trwających przemian cywilizacyjnych. Jest to wartość dodana pracy, ponieważ autor nie eksploruje edukacji zawodowej jedynie z zewnątrz, a jest jej elementem. Chcąc zawrzeć genezę zainteresowań badawczych w jednym zdaniu, można powiedzieć, że jest to silne przekonanie, iż edukacja zawodowa jest istotna, a jako część systemu edukacji powinna rozwijać się w odpowiednim kierunku i być ustawicznie poprawiana, co według autora wymaga spojrzenia na nią w sposób holistyczny, a zatem zwrócenia uwagi na nauczycieli przedmiotów zawodowych.

Wydaje się, że bez wspomnianego już, holistycznego spojrzenia na szkolnictwo zawodowe może ono znaleźć się w pewnym momencie w sytuacji bez wyjścia, bez odwrotu, gdy zabraknie osób wykonujących pewne zawody, a co za tym idzie do szkół nie powrócą z rynku pracy specjaliści, mogący przekazać swoje doświadczenie kolejnym pokoleniom. Może wtedy zaistnieć sprzężenie zwrotne, które będzie powodować jedynie dalszy regres.

⁷ Barometr zawodów 2023, województwo wielkopolskie, <https://barometrzwodow.pl/modul/prognozy-na-plakatach?publication=province&province=15&county=&year=2024&form-group%5B%5D=low>, [dostęp online: 11.12.2023].

Kontekstem pracy jest szeroko pojęta zmiana, która ujęta została wieloaspektowo, gdyż jak pisze Inetta Nowosad: „zmiana jest kategorią bardzo pojemną”⁸. Posłużono się w pracy teorią zmiany społecznej Piotra Sztompki, koncepcją płynnej rzeczywistości Zygmunta Baumanna, „quasi-rzeczywistością” Romana Ingardena, koncepcją „Nowych światów” Marka Walancika, a także pracami Janusza Morbitzera oraz Alvina Tofflera („Trzecia fala”).

Prezentowana praca jest pracą interdyscyplinarną i porusza zagadnienia związane ze szkolnictwem zawodowym (z odniesieniami do teorii kształcenia ogólnego), teorii nauczania (szczególnie nauczania konstruktywistycznego), pedeutologii oraz zagadnień kształcenia ustawicznego, kształcenia całożyciowego, ale także w mniejszym stopniu socjologii (rola społeczna), psychologii (motywacja, osobowość, rezyliencja). Wszystkie te obszary sytuują pracę w naukach społecznych z największym osadzeniem w dyscyplinie pedagogika.

2. Podmiot, przedmiot badań podjętych w pracy, problem główny, problemy szczegółowe

Przedmiotem badań w pracy uczyniono rolę nauczycieli przedmiotów zawodowych w edukacji zawodowej w szkołach ponadpodstawowych (grupę badanych stanowili między innymi nauczyciele pracujący w technikach). Zdecydowano się na użycie określenia „rola”, ponieważ pozwoliło to na zbadanie pełnego spektrum aspektów życia zawodowego nauczycieli. Praca nauczycieli zawodu, ich postawy, powinności mają znaczenie w procesie edukacji zawodowej, w funkcjonowaniu jednostki w rzeczywistości społecznej, a sami (nauczyciele) są grupą społeczną, więc było uzasadnione uczynienie roli nauczycieli zawodu przedmiotem badań zgodnie z ujęciem Janusza Sztumskiego⁹.

Główny problem pracy badawczej wyrażono w następującym pytaniu:

Jaka jest rola nauczycieli przedmiotów zawodowych w kształceniu zawodowym w zmieniającej się szkole zawodowej ponadpodstawowej?

⁸ I. Nowosad, *O potrzebie integralnego podejścia do zmian w edukacji szkolnej. Od zmian w szkole do zmiany szkoły*, „Studia Pedagogiczne” 2011, nr 64, s. 28.

⁹ J. Sztumski, *Wstęp do metod i technik badań społecznych*, Śląsk, Katowice 2020, s. 18.

Do problemu głównego sformułowano szereg pytań szczegółowych. Zostały one podzielone na kilka kategorii, powiązane ściśle z podmiotem badań, gdyż ten był złożony (badano nie tylko nauczycieli, ale także uczniów, doradców zawodowych oraz pracodawców).

Pytania szczegółowe dla nauczycieli przedmiotów zawodowych:

P1: Jakie znaczenie mają zmiany systemu kształcenia zawodowego i podstawy programowej przedmiotów zawodowych w szkołach ponadpodstawowych?

P2: Jak rozumieją swoją rolę w społeczeństwie i w edukacji nauczyciele przedmiotów zawodowych w szkołach ponadpodstawowych i czy dostrzegają zmiany tej roli?

P3: Jakie metody i techniki nauczania stosują współcześnie nauczyciele przedmiotów zawodowych i jak starają się je modyfikować?

P4: Jak nauczyciele przedmiotów zawodowych motywują uczniów do nauki w szkołach zawodowych?

P5: Jakie cechy charakteru, jaką osobowość, powinien mieć nauczyciel przedmiotów zawodowych?

P6: Co z perspektywy nauczycieli przedmiotów zawodowych należałoby zmienić w procesie edukacji zawodowej w szkołach ponadpodstawowych?

Pytania szczegółowe dla uczennic i uczniów szkół zawodowych:

P1: Jak uczniowie rozumieją rolę w społeczeństwie i w edukacji nauczycieli przedmiotów zawodowych w szkołach ponadpodstawowych i czy dostrzegają zmiany tej roli?

P2: Jak są prowadzone zajęcia przez nauczycieli przedmiotów zawodowych z perspektywy uczniów?

P3: Jak uczniowie oceniają proces motywacji do nauki w szkołach zawodowych?

P4: Jakie cechy charakteru, jaką osobowość, powinien mieć nauczyciel przedmiotów zawodowych według uczniów?

P5: Co z perspektywy uczniów należałoby zmienić w procesie edukacji zawodowej w szkołach ponadpodstawowych?

Pytania szczegółowe dla doradców zawodowych i pracodawców:

P1: Jakie znaczenie mają zmiany systemu kształcenia zawodowego, podstawy programowej w zawodowych szkołach ponadpodstawowych z perspektywy doradców zawodowych oraz pracodawców?

P2: Jak doradcy zawodowi i pracodawcy rozumieją rolę w społeczeństwie i w edukacji zawodowej nauczycieli przedmiotów zawodowych w szkołach ponadpodstawowych i czy dostrzegają zmiany tej roli?

P3: Jak doradcy zawodowi i pracodawcy oceniają proces motywacji do nauki w szkołach zawodowych?

P4: Jak pracodawcy oceniają przygotowanie uczniów do funkcjonowania na rynku pracy?

P5: Jakie kierunki zmian w edukacji zawodowej proponują w przyszłości pracodawcy i doradcy zawodowi?

3. Krótka charakterystyka oraz uzasadnienie wybranej orientacji metodologicznej

Badania prowadzone były w paradygmacie pozytywistycznym, założono już na początku badań istnienie jakiegoś aktualnego stanu rzeczywistości edukacji zawodowej, który to stan został poddany eksploracji.

Ujęcie roli nauczycieli przedmiotów zawodowych zostało zbadane w ujęciu strategii mieszanej, część prowadzonych badań miała charakter ilościowy, a część jakościowy. W obu przypadkach wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego. W przypadku największej badanej grupy (uczennice i uczniowie techników) posłużono się techniką ankiety (opracowano stosowne narzędzie badawcze w postaci kwestionariusza ankiety). Pozostałe grupy (nauczyciele, doradcy zawodowi oraz pracodawcy) zbadano techniką wywiadu nieskategoryzowanego (wykorzystując jego odmianę w postaci wywiadu nieskategoryzowanego). W drugim przypadku opracowano odpowiednie narzędzie badawcze (kwestionariusz wywiadu z nakreślonymi najważniejszymi dyspozycjami do omówienia).

Przyjęcie mieszanej strategii badań pozwoliło nakreślić rolę nauczycieli zawodu w percepcji uczniów (część ilościowa), rozwijając go następnie, wykorzystując w tym celu wyniki jakościowej części badań (wywiady). Przyjęta strategia badań, pozwoliła na prezentację nauczycieli przez samych siebie oraz obrazu nauczycieli kreślonych przez

uczniów. W większości wyniki badań części ilościowej pokrywają się z częścią jakościową, choć w kilku przypadkach zaobserwowano różnice.

W badaniach nie zdecydowano się na postawienie hipotez, zmiennych oraz nie sformułowano wskaźników, które pozwoliłyby na znalezienie korelacji pomiędzy poszczególnymi zmiennymi. Założono, że opis roli nauczycieli będzie bardziej realny i rzeczywisty z pominięciem jasno określonych wskaźników i powiązań.

Brak sformułowania hipotez wejściowych pozwolił na otwarte podejście do określenia roli nauczycieli zawodu i zobrazowanie jej istoty. Było to możliwe w trakcie części ilościowej badań, jak i podczas rozmów z nauczycielami (mogły być one prowadzone w sposób bardzo otwarty). W badaniach nie chodziło zatem o potwierdzenie lub zanegowanie pewnej hipotezy, lecz o eksplorację i opis pewnego zjawiska. Dodać należy, że prezentowana praca może stanowić dopiero podwaliny pod kolejne badania mające na celu formułowanie i poszukiwanie zależności pomiędzy poszczególnymi zmiennymi, a rolą nauczycieli zawodu, dlatego starano się w badaniach zaznaczyć tak wiele aspektów pracy nauczycieli jak tylko to możliwe (od satysfakcji z pracy, po predykcje rozwoju szkolnictwa zawodowego).

Sytuację niestosowania hipotez wejściowych dopuszcza Stefan Nowak, pisząc: „W wielu podręcznikach badań społecznych spotkać można dyrektywę zalecającą przed rozpoczęciem badań wyraźne sformułowanie hipotez, o których prawdziwości czy fałszywości rozstrzygać miałyby wyniki badania. Nie wydaje mi się, aby to było niezbędne”¹⁰.

4. Syntetyczna prezentacja wyników badań własnych

Podczas badań udało się uzyskać 223 wypełnione kwestionariusze ankiet oraz przeprowadzić rozmowy z 54 nauczycielami, 7 doradcami zawodowymi oraz 8 pracodawcami. Podczas doboru badanych w części jakościowej starano się zapewnić zróżnicowanie wiekowe szczególnie w przypadku nauczycieli, tak aby poznać punkt widzenia osób dopiero rozpoczynających swoją pracę, jak i osób starszych z dużym doświadczeniem pracy w szkole.

Eksploracja aktualnej roli nauczycieli zawodu została przeprowadzona wielotorowo badając między innymi: poczucie własnej wartości oraz istotności pracy, autorytetu

¹⁰ S. Nowak, *Metodologia badań społecznych*, PWN, Warszawa 2007, s. 35.

nauczyciela, cech osobowości ułatwiających oraz utrudniających wykonywanie zawodu czy też świadomości aktualnych przemian cywilizacyjnych.

Rolę zbadano od wewnątrz (nauczyciele) oraz z zewnątrz (uczniowie, doradcy zawodowi oraz pracodawcy). Takie ujęcie pozwoliło nakreślić rolę nauczycieli zawodu w aspekcie kręgu społecznego (ang. social circle), który często przywoływany był w pracach Floriana Znanieckiego.

Najwyższa świadomość życia w ponowoczesnym świecie permanentnych zmian występuje wśród nauczycieli przedmiotów zawodowych. Okazało się, że uczniowie tak pełnego obrazu rzeczywistości nie mają i nie dostrzegali wszystkich aspektów funkcjonowania w ponowoczesności.

Motywację ujęto w badaniach w dwóch aspektach. Pierwszym była motywacja własna nauczycieli, ich woli do pracy, ich dobrostan. Tutaj stwierdzono, że nauczyciele zawodu na ogół są zmotywowani do pracy, co zauważyli również uczniowie. Drugim polem badania motywacji była umiejętność zmotywowania uczniów przez nauczycieli (nie tylko do nauki, ale także chociażby, do wykonywania danego zawodu w przyszłości, do dorosłego życia po ukończeniu szkoły). Wnioski były na ogół pozytywne, ponieważ okazało się, że nauczyciele mają świadomość istnienia mechanizmów motywacyjnych w stosunku do uczniów, a sami uczniowie potwierdzili, że istotnie taką motywację od większości nauczycieli otrzymują i ją doceniają. W tym fragmencie badań ujawniła się pierwsza uchwytna rola nauczyciela przedmiotów zawodowych, czyli rola motywacyjna wynikająca z uważnego obserwowania rzeczywistości i pokazywania jej uczniom taką jaką w rzeczywistości ona jest.

Fragment badań został poświęcony osobowości, cechom charakteru nauczycieli przedmiotów zawodowych. Zapytano nauczycieli jacy są? Jacy chcieliby być? Jacy nie powinni być? Wyniki badań grupy uczniów nie były w pełni zgodne z nauczycielami, ponieważ z analizy kwestionariuszy ankiet wpływał bardzo wyidealizowany obraz nauczyciela zawodu. Wydaje się, że młodzież ma czasami zbyt nierealne oczekiwania. Natomiast sami nauczyciele do tej kwestii podchodzili bardziej realistycznie, można nawet powiedzieć pragmatycznie. W tej części ujawniła się rola nauczyciela jako specjalisty w danej dziedzinie, mentora.

Kolejny obszar badań związany był z autorytetem nauczyciela zawodu oraz ewolucją roli tych osób na przestrzeni lat. Wszystkie grupy dostrzegły tę ewolucję, zmiany postrzegania roli nauczycieli (uczniowie oczywiście w krótszym horyzoncie czasowym, podczas maksymalnie pięciu lat nauki, nauczyciele czasami na przestrzeni

kilkudziesięciu lat pracy, podczas których ta rola zmieniała się znacząco). Co najbardziej pozytywne, uczniowie nadal potrafią i chcą określać (przynajmniej niektórych) nauczycieli jako autorytety. Natomiast sami nauczyciele takimi autorytetami chcą dla uczniów być, a ponadto zwracają uwagę na konieczność budowania atmosfery wzajemnego szacunku. W tym fragmencie badań okazało się także, że dominującymi metodami nauczania przedmiotów zawodowych są metody konstruktywistyczne, a nauczyciele pozwalają swoim uczniom na tak dużą swobodę działania jak tylko jest to możliwe. Być może takie podejście usamodzielniające uczniów jest jedynym sensownym obecnie, gdyż przygotowuje młodzież do wejścia na zupełnie nieznany rynek pracy.

W ostatniej części sprawdzono, jak badani widzą przyszłość edukacji zawodowej i jakie mają postulaty co do zmian w jej obrębie? Optymistycznym wnioskiem było spójna konkluzja wszystkich grup na ten aspekt i jednoznaczne stwierdzenie, że edukacja zawodowa ma przyszłość i swoje miejsce w rozwoju gospodarki, ale także społeczeństwa.

Prezentowane powyżej holistyczne ujęcie aspektów pracy nauczyciela zawodu pozwoliło na wieloaspektowe spojrzenie na rolę takich osób.

5. Wnioski i podsumowanie badań, w szczególnych przypadkach ich aplikacyjny charakter

Rola nauczyciela zawodu okazała się pojęciem niejednoznacznym, wymykającym się spójnej, jasnej i klarownej definicji. Podczas analizy badań ujawniło się przynajmniej kilka jej płaszczyzn. Spodziewano się tego, sytuując ją w kontekście ponowoczesności i płynnie zmieniającej się rzeczywistości. Próbując jednak tę rolę spójnie opisać, zdecydowano się na przedstawienie jej na trzech poziomach złożoności (tabela 1).

Tabela 1. Rola nauczyciela zawodu na trzech poziomach złożoności

	Poziom pierwszy	Poziom drugi	Poziom trzeci
Określenie roli	informacyjna	kreująca	nie do końca sprecyzowana
Poziom złożoności roli	ujęcie powierzchowne	głębsze ujęcie roli	duży poziom abstrakcji roli (metapoziom)
Zadania	przygotowanie do egzaminu zawodowego, do pracy zawodowej, pokazanie zawodu takim jakim on jest	motywacja, przekazanie pasji, aktywizacja do rozwoju zawodowego	aktywizacja do rozwoju całościowego, wskazanie możliwości rozwoju
Określenia opisujące nauczyciela zawodu	instruktor	tutor, mentor, koordynator	doradca, drogowskaz, fachowiec, specjalista, „kolega po fachu”, osoba posiadająca „dryg”

Źródło: opracowanie własne

Trzy poziomy wynikające z analizy badań odpowiadają trzem modelom edukacji Carla Poppera:

- modelowi technologicznemu (poziom pierwszy),
- modelowi humanistycznemu (poziom drugi),
- modelowi krytycznemu (poziom trzeci).

Wydaje się, że współczesny nauczyciel zawodu powinien umiejętnie korzystać ze wszystkich trzech modeli.

Obraz technikum jaki wyłonił się z badań jest przestrzenią spotkania, niedoświadczonych uczniów z ich czasami bardzo doświadczonymi nauczycielami zawodu, ale także miejscem, gdzie spotyka się wiele pokoleń nauczycieli, a każde z tych pokoleń ma jakieś zadanie do zrealizowania, rolę do wypełnienia. Okazało się, że również uczniowie mają rolę kreacyjną i sami mogą wносить świeże spojrzenie na edukację zawodową, gdyż jest ona na tyle dynamiczną gałęzią edukacji, że uczniowie są w stanie na przykład korzystać z jakiejś technologii, której nauczyciel jeszcze nie poznał.

Korzystając z tak wielopłaszczyznowej analizy roli nauczycieli zawodu, ale także z przeprowadzonej analizy całego systemu edukacji zawodowej w technikach, możliwe było sformułowanie ostatecznie szeregu rekomendacji dla edukacji zawodowej, co nadaje pracy aplikacyjny charakter. Rekomendacje te dotyczą między innymi:

- rozważenia zmiany siatki godzin w programach nauczania w celu zwiększenia ilości zajęć praktycznych w stosunku do teoretycznych (dążyć należy do modelu, w którym każdej teoretycznej jednostce zajęciowej odpowiada co najmniej jedna jednostka zajęć praktycznych),
- opracowania spójnej metodyki nauczania przedmiotów zawodowych,
- opracowania spójnego programu/modelu/systemu przygotowania nauczycieli do techników, a także systemu zachęcającego specjalistów do powrotu z rynku pracy do szkół,
- systematyczna promocja klas patronackich i kształcenia zawodowego (w postaci dni otwartych w szkołach, targów pracy, kampanii medialnych),
- dalszego monitoringu zawodów deficytowych i odpowiedniego modelowania zapotrzebowania na dane zawody,
- przygotowania nauczycieli zawodu do korzystania z nowoczesnych form edukacji, a także uświadamianie im istotności nowych kompetencji (na przykład kompetencje XXI wieku),
- rozwijania wśród uczniów i nauczycieli umiejętności radzenia sobie z szeroko pojętą zmianą, co wymagać będzie rozwinięcia doradztwa zawodowego oraz pomocy psychologicznej w szkołach,
- nieustannej refleksji nad rolą nauczyciela zawodu w procesie edukacji zawodowej.

Prezentowana praca doktorska i przeprowadzone w jej obrębie badania pozwoliły uchwycić fragment edukacji zawodowej w pewnym wydaje się przełomowym dla niej czasie, na który złożyło się przynajmniej kilka czynników: stan po pandemii COVID-19, reforma szkolna wydłużająca czas nauki w technikum do pięciu lat oraz początek dynamicznego rozwoju sztucznej inteligencji. Wszystkie te zjawiska sprawiają, że bardzo trudno aktualnie przewidzieć w jakim kierunku będzie się rozwijać edukacja zawodowa i tym bardziej istotna jest w niej rola nauczycieli, gdyż to na nich spoczywać będzie przeprowadzenie szkolnictwa zawodowego przez trudne i niepewne czasy.

Można przyjąć, iż wykonane badania i opis to zaledwie „migawka” edukacji zawodowej w danym momencie, jednak z uwagi na dynamikę zmian w jej otoczeniu, nie sposób powiedzieć czy i na ile ten obraz w najbliższych latach będzie aktualny? Należy jeszcze raz podkreślić, że sama edukacja zawodowa, ale szczególnie rola nauczycieli zawodu w jej obrębie, wydaje się wymagać nieustannego monitorowania i refleksji.

Bibliografia

1. Kwiatkowski S.M., *Elementy strategii rozwoju szkolnictwa zawodowego*, [w:] *Jednostka, edukacja, organizacja wobec przemian rynku pracy*, (red.) S. M. Kwiatkowski, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej, Warszawa, 2020.
2. Nowacki T.W. [i in.], *Słownik pedagogiki pracy*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1986.
3. Nowak S., *Metodologia badań społecznych*, PWN, Warszawa 2007.
4. Nowosad I., *O potrzebie integralnego podejścia do zmian w edukacji szkolnej. Od zmian w szkole do zmiany szkoły*, „Studia Pedagogiczne”, 2011.
5. Szarota Z., *Zadania i funkcje społeczne edukacji dorosłych w perspektywie uczenia się w dorosłości*, „Pedagogika Społeczna”, 2019, t. 2, nr 72.
6. Sztompka P., *Socjologia: analiza społeczeństwa*, PWN, Kraków 2012.
7. Sztumski J., *Wstęp do metod i technik badań społecznych*, Śląsk, Katowice 2020.